

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ปัจจุบันวิวัฒนาการของความรู้ใหม่ ๆ ตลอดจนการค้นคว้าวิจัยในเรื่องเฉพาะด้านเพิ่มมากขึ้นตามกาลสมัย จึงก่อให้เกิดวรรณกรรมในสาขาวิชาต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ห้องสมุดซึ่งเป็นแหล่งส่งเสริมการศึกษาหาความรู้ตลอดจนการค้นคว้าวิจัยนานัปการ ย่อมพยายามจัดหาทรัพยากรห้องสมุดประเภทต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ หนังสือ วารสาร และวัสดุการอ่านอื่น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ได้อย่างเต็มที่ แต่อย่างไรก็ตามห้องสมุดแต่ละแห่งแต่ละประเภทย่อมไม่สามารถจัดหาทรัพยากรห้องสมุดทุกประเภทมาบริการผู้ใช้ได้ตามความต้องการโดยครบถ้วนสมบูรณ์เสมอไป ไม่ว่าห้องสมุดนั้นจะเป็นห้องสมุดที่มีขนาดใหญ่หรือมีทรัพยากรมากเพียงใด ตัวอย่างเช่น หอสมุดรัฐสภาอเมริกัน (Library of Congress) ซึ่งเป็นห้องสมุดที่ใหญ่ที่สุดในโลก และเป็นที่ยูจิกกันแพร่หลาย แม้จะมีทรัพยากรห้องสมุดมากถึง 81 ล้านรายการก็ตาม (McClung 1984 : 126) ยังไม่สามารถจัดหาสิ่งพิมพ์ซึ่งครอบคลุมความรู้ทุกแขนง ทุกสาขาวิชาของประเทศทั่วโลกได้อย่างสมบูรณ์ ยิ่งกว่านั้นปัญหาสำคัญของวงการห้องสมุดทุกแห่ง ก็คือปัญหาเรื่องงบประมาณในการจัดหาหนังสือ และวัสดุการอ่านอื่น ๆ ซึ่งแม้จะได้รับเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังมีปริมาณน้อยไม่ได้สัดส่วนกับราคาของหนังสือและวารสารที่เพิ่มสูงขึ้นทุก ๆ ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ซึ่งจำเป็นต้องจัดหาหนังสือและวารสารวิชาการมากกว่าห้องสมุดประเภทอื่น ๆ จากการศึกษาของทัศนิกา ศรีโปฏกและคณะ (2523: 94-97) ในเรื่อง "เปรียบเทียบอัตราการเพิ่มราคาหนังสือกับอัตราการเพิ่มงบประมาณค่าหนังสือในห้องสมุดมหาวิทยาลัย" โดยสำรวจห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัย 4 แห่งในประเทศไทย คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร พบว่าเมื่อนำงบประมาณปี พ.ศ. 2520

ของหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยทั้ง 4 แห่ง มาเป็นหลักคำนวณงบประมาณที่ควรจะเป็นในช่วงปี พ.ศ. 2522-2526 ผลปรากฏว่าหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัย 2 แห่งแรกคือ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง มีกำลังซื้อลดลง เพราะงบประมาณที่ได้รับจริงเพิ่มขึ้นไม่เท่ากับอัตราการเพิ่มของราคาหนังสือในช่วงปีนั้น โดยที่หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหงจะต้องเพิ่มงบประมาณเป็นเงิน 57,000 บาท และ 246,100 บาทตามลำดับ จึงจะมีกำลังซื้อหนังสือเพียงพอ ส่วนหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัย 2 แห่งหลัง ปรากฏผลตรงกันข้าม คือมีกำลังซื้อหนังสือเพิ่มขึ้น โดยที่หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร และห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระมีงบประมาณที่ได้รับจริงมากกว่างบประมาณที่ควรจะเป็นประมาณ 55,000 บาท และ 60,000 บาทตามลำดับ

ในค่านราคาหนังสือ ผลจากการวิจัยของทัศนิกา ศรีโปฏกและคนอื่น ๆ พบว่าราคาหนังสือภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี เนื่องจากต้นทุนการผลิตสูง อีกทั้งภาวะเศรษฐกิจของโลกตกต่ำลง ทำให้ค่าของเงินลดลง ยิ่งกว่านั้นราคาเฉลี่ยต่อเล่มของหนังสือภาษาอังกฤษยังสูงกว่าราคาเฉลี่ยต่อเล่มของหนังสือภาษาไทยถึง 7 เท่า (ทัศนิกา ศรีโปฏกและคณะ 2523: 97)

นอกเหนือจากการที่ราคาหนังสือภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้เพิ่มสูงขึ้นแล้ววารสารวิชาการต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นวัสดุห้องสมุดที่ทันสมัยและจำเป็นอย่างยิ่งในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ก็มีราคาเพิ่มสูงขึ้นทุกปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งวารสารภาษาต่างประเทศจากการศึกษาของ Brown และ Phillips (1984: 1422-1425) ในเรื่องเกี่ยวกับกรณีที่ราคาค่าบอกรับวารสารในสหรัฐอเมริกาและบริการสิ่งพิมพ์ต่อเนื่องในปี ค.ศ. 1984 โดยเสนอสถิติอัตราเฉลี่ยราคาค่าบอกรับวารสารอเมริกันรวม 24 สาขาวิชาจากวารสารประมาณ 3,000 รายการ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1977-1983 พบว่าอัตราเฉลี่ยค่าบอกรับวารสารเหล่านี้เพิ่มขึ้นทุกปี เช่นในปี ค.ศ. 1981, 1982, 1983 และ 1984 อัตราเฉลี่ยค่าบอกรับวารสารเรียงตามลำดับดังนี้คือ 39.13, 44.80, 50.23 และ 54.97 ดอลลาร์สหรัฐและถ้าจะแบ่งประเภทวารสารออกเป็น 4 สาขาใหญ่ ๆ พบว่า อัตราเฉลี่ยค่าบอกรับวารสารในสาขามนุษยศาสตร์เพิ่มขึ้น 10.3 เปอร์เซ็นต์ วารสารสาขาลังคมศาสตร์ เพิ่มขึ้น 11.5 เปอร์เซ็นต์

วารสารสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพิ่มขึ้น 12.2 เปอร์เซ็นต์ และวารสารที่อยู่ในความสนใจโดยทั่วไปกับวารสารสำหรับเด็กเพิ่มขึ้น 9.7 เปอร์เซ็นต์ นอกจากนี้จากการสำรวจสิ่งพิมพ์ต่อเนื่องในสหรัฐอเมริกาประมาณ 1,537 ชื่อเรื่อง ในปี ค.ศ. 1984 พบว่าอัตราค่าบอกรับสิ่งพิมพ์ต่อเนื่องจะเพิ่มขึ้นจากอัตราค่าบอกรับ ในปี ค.ศ. 1983 ประมาณ 7.4 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นอัตราเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นสูงมากเมื่อเทียบกับอัตรา ในปี ค.ศ. 1977 นอกจากนี้จากการสำรวจยังพบว่า วารสารที่มีราคาสูงอยู่แล้วจะมีแนวโน้มเพิ่มราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็วอีกด้วย

โดยเหตุที่วารสารวิชาการของต่างประเทศเพิ่มราคาค่าบอกรับวารสารสูงขึ้น จึงทำให้ราคาค่าใช้จ่ายวารสารของห้องสมุดมหาวิทยาลัยของไทยเพิ่มมากขึ้นเกือบทุก ๆ ปี ตัวอย่างเช่น งบประมาณค่าวารสารของหอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523-2527 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันวิทยบริการ, หอสมุดกลาง 2523-2527)

ปี	ค่าวารสาร (บาท)
2523	380,176.41
2524	359,584.44
2525	640,000.00
2526	560,400.00
2527	799,870.89

จากปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายหนังสือและวารสารที่เพิ่มสูงขึ้นทุก ๆ ปีในขณะที่กำลังการจัดซื้อสิ่งพิมพ์เหล่านี้ของห้องสมุดแต่ละแห่งเพิ่มขึ้นไม่ได้สัดส่วนพอกัน ห้องสมุดมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งจึงต้องมีความระมัดระวังในการเลือกซื้อสิ่งพิมพ์มากกว่าจะมีผู้ใช้มากและก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทรัพยากรห้องสมุดประเภทใดก็ตาม แม้จะมีประโยชน์และมีคุณค่าสูง แต่ถ้าไม่มีผู้ใช้หรือมีผู้ใช้น้อยมากก็ต้องละเว้นการจัดหาเข้าห้องสมุด เพื่อนำรายได้ที่เหลือมาจัดหาทรัพยากรห้องสมุดที่คาดว่าจะมีผู้ใช้มากอย่างคุ้มค่าแทน ด้วยเหตุนี้การคัดเลือกและจัดหาทรัพยากรเข้าห้องสมุด จึงต้องถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตงบประมาณอันมีจำนวนจำกัดและความต้องการของผู้ใช้ส่วนใหญ่ ซึ่งเท่ากับเป็นการจำกัดขอบเขตของความรู้ในสรรพวิทยาการซึ่งผู้ใช้ห้องสมุดทุกคนพึง

จะได้รับ ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ของสมุดต่าง ๆ ได้พยายามแก้ไขโดยร่วมมือกันจัด "บริการยืมระหว่างห้องสมุด" (Interlibrary Loan) ขึ้น

ความสำคัญของปัญหา

บริการยืมระหว่างห้องสมุด เป็นวิธีการหนึ่งของการร่วมมือระหว่างห้องสมุดโดยมีพื้นฐานจากหลักการที่ว่า แม้ว่าหนังสือที่สถาบันใดได้จ่ายเงินซื้อหามา จะต้องตกเป็นทรัพย์สินสมบัติที่เก็บรักษาไว้ในสถาบันนั้นก็ตาม แต่โดยแท้จริงหนังสือทุกเล่มเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมภูมิปัญญาของมนุษยชาติ และคนทุกคนย่อมใช้ประโยชน์ได้ (Kaser 1972 : 398) จากหลักการที่ว่านี้ห้องสมุดต่าง ๆ จึงได้ร่วมมือกันจัดบริการยืมระหว่างห้องสมุด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือห้องสมุดที่มีส่วนร่วมในการขยายบริการ เผยแพร่ความรู้ซึ่งผู้อ่านสมควรจะได้รับอย่างสมบูรณ์ให้มากยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการใช้เงินที่ซื้อหนังสือแต่ละเล่มไปให้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า (Humphry 1963: 182) นอกจากนั้นการยืมระหว่างห้องสมุดยังเป็นวิถีทางเดียวที่จะช่วยให้สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้ใช้ทรัพยากรห้องสมุดที่ตนยังไม่มี โดยที่ไม่จำเป็นต้องซื้อหามาเก็บไว้โดยถาวร ใ้ภายในเวลาอันรวดเร็ว และใช้ประโยชน์เพียงชั่วคราว-ชั่วคราว (Notier 1972 : 67)

ในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกาและอังกฤษได้มีการศึกษาเกี่ยวกับบริการยืมระหว่างห้องสมุดอย่างจริงจัง พร้อมทั้งพยายามที่จะปรับปรุงบริการค่านี้นี้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยในระยะแรกสมาคมห้องสมุดอเมริกัน (American Library Association) ได้จัดทำ "กฎสากลว่าด้วยการยืมระหว่างห้องสมุด ค.ศ. 1917" ขึ้น (King and Johnson 1974 : 198) ในเวลาต่อมาก็ได้แก้ไขปรับปรุงเป็นระยะ ๆ จนถึงปัจจุบัน ทั้งยังได้จัดพิมพ์คู่มือปฏิบัติงานยืมระหว่างห้องสมุดด้วย ในขณะเดียวกันก็พัฒนาวิธีการปฏิบัติ โดยนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการสื่อสาร เช่น โทรพิมพ์ เครื่องคอมพิวเตอร์ และโทรสาร (telefacsimile equipment) (การสื่อสารแห่งประเทศไทย 2526: 139) แต่ถึงแม้ว่าบริการยืมระหว่างห้องสมุดในประเทศที่พัฒนาแล้วจะมีประสิทธิภาพอีกเพียงใดก็ยังคงเกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายในการให้บริการ เช่น ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการให้บริการ ความรู้สึกในค่านับของบรรณารักษ์ผู้ให้บริการ เนื่องจากทรัพยากรห้องสมุดถูกยืมออกไปเป็นจำนวนมาก และการขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชาในห้องสมุด เป็นต้น

นอกจากนั้นจากการศึกษาของ Schollenberger (1972: 343-345) เกี่ยวกับปัญหาในการยืมระหว่างห้องสมุดพบว่าปัญหาสำคัญประการหนึ่งคือห้องสมุดผู้ขอยืมไม่สามารถคำนวณค่าถ่ายทำสำเนาเอกสารได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากไม่ทราบนโยบายการถ่ายทำสำเนาเอกสารของห้องสมุดต่าง ๆ ซึ่งบางแห่งก็คิดราคา บางแห่งก็ให้บริการโดยไม่คิดราคา สำหรับห้องสมุดที่คิดราคาค่าถ่ายทำสำเนาเอกสารก็ยังคงคิดในอัตราแตกต่างกันตั้งแต่ 5 เซ็นต์ จนถึง 10 เซ็นต์ Schollenberger จึงได้เสนอแนะให้ห้องสมุดต่าง ๆ จัดพิมพ์นโยบายในการถ่ายทำสำเนาเอกสาร เพื่อเผยแพร่ไปยังห้องสมุดอื่น ๆ ด้วย

นอกเหนือจากการกำหนดนโยบายในการถ่ายทำสำเนาเอกสารแล้ว Barclay (1977: 2322-2323) ซึ่งเป็นบรรณารักษ์บริการคอบค่าตามของห้องสมุดประชาชนบริสตอล (Public Library of Bristol) ในเมืองบริสตอล ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เสนอแนะให้มีการจัดทำ "นามานุกรมนโยบายการยืมระหว่างห้องสมุด" (Interlibrary Loan Policy Directory) โดยเห็นความสำคัญของปัญหาที่ว่าห้องสมุดผู้ขอยืมจะประสบปัญหาอย่างมากในการยืมระหว่างห้องสมุดเนื่องจากไม่ทราบว่านโยบายของห้องสมุดผู้ให้ยืมเป็นเช่นไร การจัดทำนามานุกรมซึ่งรวบรวมนโยบายของห้องสมุดในภูมิภาคหลาย ๆ แห่งสามารถพัฒนาขึ้นเป็นนามานุกรมระดับรัฐหรือระดับชาติได้ในระยะแรก ๆ นี้ Barclay ได้รวบรวมนโยบายของห้องสมุด 30 แห่ง ในคำบลที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐเทนเนสซีก่อน จากนั้นเมื่อประสบผลสำเร็จก็จะขยายขอบเขตให้กว้างขวางมากขึ้น

ส่วนประเภทของห้องสมุดที่ให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดมากขึ้น จากการศึกษานโยบายของ Schollenberger (1972: 343-345) พบว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยและห้องสมุดประชาชนให้บริการมากที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งห้องสมุดมหาวิทยาลัยจะมีปริมาณการยืมระหว่างห้องสมุดเพิ่มสูงขึ้นทุกปี

✓ สำหรับในประเทศไทยนั้นการยืมระหว่างห้องสมุดยังมีปริมาณไม่มากนักถ้าเทียบกับปริมาณการให้บริการของห้องสมุดในต่างประเทศ ประเภทของห้องสมุดส่วนใหญ่ที่ให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดเป็นประจำคือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

มทิดล เป็นคน ถึงแม้ว่าบริการยืมระหว่างห้องสมุดยังไม่แพร่หลายมากเท่าที่ควร แต่ก็มีแนวโน้มว่าบริการค่านี้นี้จะเพิ่มปริมาณมากขึ้นในอนาคต จากการรวบรวมสถิติบริการยืมระหว่างห้องสมุดของแผนกจ่าย-รับ หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในช่วงระยะเวลา 3 ปี คือปี พ.ศ. 2525 ถึง 2527 บปรากฏว่าปริมาณการให้ยืมระหว่างห้องสมุดเพิ่มมากขึ้นทุกปีดังนี้

ปี	จำนวนหนังสือที่ขอยืม (เล่ม)	จำนวนหนังสือที่ให้ยืม (เล่ม)
2525	389	143
2526	387	247
2527	220	652

จากสถิติในช่วง 3 ปีดังกล่าวปรากฏว่าปริมาณการให้บริการขอยืมหนังสือลดลง แต่ปริมาณการให้ยืมหนังสือเพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะปี พ.ศ. 2527 ปริมาณการให้ยืมเพิ่มมากขึ้นถึง 2 เท่าตัว (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันวิทยบริการ, หอสมุดกลาง 2525-2527)

การที่บริการยืมระหว่างห้องสมุดในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของไทยยังไม่เป็นที่แพร่หลายในอดีตเนื่องจากการขาดแคลนบรรณารักษ์ ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบงานโดยตรง การขาดแคลนงบประมาณหรือค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน การคมนาคมและระบบการขนส่งทางไปรษณีย์ที่ไม่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนการติดตามทวงถามหนังสือหรือวัสดุอื่น ๆ ที่ไม่ส่งคืนตามกำหนด เป็นต้น (เต็มใจ สุวรรณทัต 2513: 65-77) ปัญหาเหล่านี้ได้เกิดขึ้นมานานนับสิบปีแล้ว และยังไม่เคยมีการสำรวจบริการค่านี้นี้โดยตรงเลยว่า ปัญหาเหล่านี้ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันหรือไม่ ได้รับการแก้ไขไปมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ กำลังประสบปัญหาเรื่องงบประมาณซึ่งไม่เพียงพอในการจัดซื้อหนังสือและวารสารซึ่งเพิ่มราคาสูงขึ้นทุกปี บริการยืมระหว่างห้องสมุดจึงมีบทบาทมากขึ้นในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการจัดหาทรัพยากรห้องสมุด ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรจะได้มีการศึกษาและสำรวจการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทยขึ้น โดยการสำรวจนี้มุ่งศึกษาถึงนโยบายและวิธีดำเนินการยืมระหว่างห้องสมุดเป็นสำคัญ เนื่องจากเห็นว่า

การกำหนดกฎเกณฑ์หรือนโยบายที่แน่นอนของแต่ละห้องสมุดจะเป็นประโยชน์นอกเหนือจากจะเป็นแนวทางในการบริหารงานยืมระหว่างห้องสมุดแล้ว ยังเป็นแนวทางซึ่งจะช่วยให้เกิดการวางแผนการปฏิบัติงานสืบเนื่องกันด้วย นอกจากนี้ยังอำนวยความสะดวก บรรณาธิการและเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบบริการยืมระหว่างห้องสมุดจะไต่ถาม เป็นหลักปฏิบัติให้เป็นแบบแผนเหมือนกัน และหากได้มีการร่วมมือกันในกลุ่มห้องสมุดมหาวิทยาลัยโดยแลกเปลี่ยนนโยบายในการยืมระหว่างห้องสมุดซึ่งกันและกันแล้วก็จะขจัดปัญหาความไม่เข้าใจกันในเรื่องการได้เปรียบเสียเปรียบในฐานะของห้องสมุดผู้ขอยืมและผู้ให้ยืมได้ และยิ่งถ้าได้เผยแพร่นโยบายในการยืมระหว่างห้องสมุดแก่ผู้ใช้บริการ ได้ทราบและเข้าใจก็จะเป็นการลดขั้นตอนการทำงานโดยไม่คงซึ่งแจ้งให้ผู้ใช้ทราบถึงสิทธิและขอบเขตที่ตนมีสิทธิจะยืมได้ทุกครั้งด้วย ส่วนการศึกษาปัญหาควบคู่กันนั้นก็เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขและปรับปรุงบริการยืมระหว่างห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจนโยบายต่าง ๆ ที่ใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุด ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ ขอบเขตของการให้บริการ ประเภทของสิ่งพิมพ์ที่ให้บริการ ประเภทของผู้ใช้บริการ ระยะเวลาที่ให้บริการ ตลอดจนข้อกำหนดต่าง ๆ ในการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดของห้องสมุดมหาวิทยาลัย
2. เพื่อสำรวจวิธีดำเนินการและขั้นตอนในการปฏิบัติงานให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดของห้องสมุดมหาวิทยาลัย
3. เพื่อสำรวจปัญหาในการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดของห้องสมุดมหาวิทยาลัย

สมมุติฐานของการวิจัย

สมมุติฐานของการวิจัยมี 2 ประการคือ

1. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่มีนโยบายในการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดคล้ายคลึงกัน
2. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่มีวิธีดำเนินการในการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดแตกต่างกัน

วิธีวิจัย

1. การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริการยืมระหว่างห้องสมุดของห้องสมุดมหาวิทยาลัย 10 แห่งจึงใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์
3. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ บรรณารักษ์และนักวิชาการโสตทัศนศึกษา ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบบริการยืมสิ่งพิมพ์และโสตทัศนวัสดุระหว่างห้องสมุดภายในประเทศและต่างประเทศของหอสมุดกลาง หรือห้องสมุดที่ทำหน้าที่เสมือนหนึ่ง เป็นหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษา ระดับมหาวิทยาลัยที่เป็นของรัฐ และสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยรวม 10 แห่งในกรุงเทพมหานคร ในกรณีที่มีมหาวิทยาลัยหรือ สถาบันดังกล่าวไม่มีหอสมุดกลาง หรือมีหอสมุดกลางมากกว่า 1 แห่งได้เลือกสำรวจเพียงแห่งเดียว โดยพิจารณาแห่งที่เป็นศูนย์กลางให้บริการแก่ผู้ใช้มากที่สุด ประกอบกับมีจำนวนทรัพยากรห้องสมุดมากกว่าแห่งอื่น ๆ มหาวิทยาลัยและสถาบันที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ ได้แก่

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าซึ่งมี 3 วิทยาเขต คือ วิทยาเขตธนบุรี วิทยาเขตพระนครเหนือ และวิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง ทั้ง 3 วิทยาเขตนี้ ต่างก็มีห้องสมุดเป็นของตนเอง และบริหารงานเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน ผู้วิจัยได้เลือกวิทยาเขตธนบุรี เพราะเป็นวิทยาเขตที่มีห้องสมุดขนาดใหญ่ อีกทั้งมีจำนวนทรัพยากรห้องสมุดมากกว่าวิทยาเขตอื่น ๆ ด้วย (ประภาวดี สืบสันธิ์ 2527: 49)

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีห้องสมุดทุกวิทยาเขตทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดรวม 8 วิทยาเขต ในกรณีนี้ได้เลือกสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร เพราะเป็นห้องสมุดที่เก่าแก่ที่สุดของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ อีกทั้งยังมีจำนวนทรัพยากรห้องสมุดและจำนวนผู้ใช้บริการภายในมหาวิทยาลัยมากกว่าวิทยาเขตอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานครด้วย

รายชื่อห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัยทั้ง 10 แห่ง ที่ใช้เป็นประชากรมีดังนี้

1. หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
3. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4. กองห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหิดล
5. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง
6. แผนกห้องสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ
7. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร
8. ศูนย์บรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
9. ห้องสมุดสถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้า วิทยาเขตธนบุรี
10. สำนักบรรณสารการพัฒนา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดมหาวิทยาลัยในงานวิจัย
เรื่องนี้มี 3 ระดับ คือ

- ก. การยืมระหว่างห้องสมุดมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร
- ข. การยืมระหว่างห้องสมุดมหาวิทยาลัยกับห้องสมุดมหาวิทยาลัยหรือ
หน่วยงานราชการอื่น ๆ ในต่างจังหวัด
- ค. การยืมระหว่างห้องสมุดมหาวิทยาลัยกับห้องสมุดหรือสถาบันการศึกษา
อื่น ๆ ในต่างประเทศ

การวิจัยจะเน้นถึงการยืมระหว่างห้องสมุดภายในกรุงเทพมหานครมากที่สุด
เนื่องจากการยืมในระบับนี้มีปริมาณมากและมีระบบการทำงานที่แน่นอน ในกรณีนี้ห้องสมุด

มหาวิทยาลัยแห่งใดมีการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดในระดับที่ 2 และระดับที่ 3 ค่าย แต่ยังไม่เป็นนโยบายหรือหลักเกณฑ์ และระเบียบปฏิบัติงานที่แน่นอนลงไป และห้องสมุดบางแห่งแม้จะมีนโยบายหรือหลักเกณฑ์ในการให้บริการอย่างแน่ชัด แต่ยังไม่เคยปฏิบัติกรให้ยืมหรือขอยืมระหว่างห้องสมุด อีกทั้งไม่เคยมีการเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์ให้ผู้ใช้บริการได้ทราบว่าให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดในต่างจังหวัดและในต่างประเทศด้วยแล้ว ย่อมไม่สามารถนำเสนอรายละเอียดของข้อมูลได้ แต่จะอธิบายให้ทราบอย่างสังเขปในการนำเสนอผลการวิจัย ในกรณีห้องสมุดแห่งใดมีการยืมระหว่างห้องสมุดในระดับที่ 2 และ 3 โดยมีแบบแผนที่เป็นมาตรฐานอย่างเดียวกัน มีการใช้แบบฟอร์มการยืมระหว่างห้องสมุดที่เป็นมาตรฐานในการติดต่อยืมระหว่างห้องสมุดในต่างจังหวัดและในต่างประเทศ ก็จะสามารถนำเสนอผลการวิจัยโดยละเอียดเช่นเดียวกับการยืมระหว่างห้องสมุดในระดับแรก

2. ประเภทของวัสดุห้องสมุดที่ให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดในงานวิจัยนี้ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สิ่งพิมพ์และสื่อทัศนวัสดุ หรือวัสดุไม่ตีพิมพ์ ในการวิจัยจะศึกษาเฉพาะห้องสมุดที่เคยให้บริการให้ยืมหรือขอยืมวัสดุห้องสมุดจากห้องสมุดหรือหน่วยงานอื่น ในกรณีห้องสมุดบางแห่ง มีนโยบายในการให้ยืมวัสดุห้องสมุดแน่ชัดแต่ยังไม่เคยมีการไปขอยืมหรือให้ยืมวัสดุห้องสมุดกับห้องสมุดหรือหน่วยงานอื่นใดอย่างเป็นทางการ ย่อมไม่สามารถวิเคราะห์รายละเอียดของข้อมูลได้ ในกรณีนี้ผู้วิจัยจะเสนอผลการวิจัยโดยสังเขปเท่านั้น

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. นโยบายในการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุด หมายถึง การกำหนดภารกิจหรือองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักเกณฑ์หรือแนวทางในการยืมระหว่างห้องสมุด บัณฑิตหรือองค์ประกอบของการยืมระหว่างห้องสมุดในที่นี้ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ ขอบเขต องค์ประกอบของสิ่งที่ห้องสมุดจะขอยืมให้ยืมและไม่ให้ยืม (ประเภทของห้องสมุด ประเภทของผู้ใช้บริการ ประเภทและจำนวนของวัสดุห้องสมุด ลักษณะของวัสดุห้องสมุดที่ให้บริการ) ตลอดจนการคิดค่าใช้จ่ายในการให้บริการ ระยะเวลาที่ให้บริการ บทบังคับและเงื่อนไขพิเศษต่าง ๆ ในการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุด

2. วิธีดำเนินการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุด หมายถึงขั้นตอน หรือกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิธปฏิบัติในการขอยืม (Borrowing) และให้ยืม (Lending) ของห้องสมุดนับตั้งแต่ผู้ไปมาคิดขอขอยืมบริการ จนถึงการส่งคืนวัสดุห้องสมุดไปยังห้องสมุดผู้ให้ยืมหรือรับคืนวัสดุห้องสมุดกลับมายังห้องสมุดของตน
3. วัสดุห้องสมุด (Library Materials) สามารถแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท
 - ก. สิ่งพิมพ์ (Printed Materials) หมายถึงหนังสือเล่มทั่ว ๆ ไป วารสาร รายงานทางวิชาการ จดสาร เป็นต้น
 - ข. โสตทัศนวัสดุ (Non-printed Materials หรือ Audio-visual Materials) หมายถึงวัสดุที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ ได้แก่ เทปบันทึกเสียง (Tape) สไลด์ ภาพเคลื่อนไหว (Filmstrips) แผ่นเสียง ภาพยนตร์ วัสดุย่อส่วน (Microforms) เป็นต้น
4. คำร้องในการขอรับบริการ (Request) หมายถึงการที่ผู้ใช้บริการมาคิดขอรับบริการยืมระหว่างห้องสมุด
5. หลักฐานแสดงความจำนงการขอใช้บริการยืมระหว่างห้องสมุด หมายถึงแบบฟอร์มหรือวิธีการอื่นใดก็ตาม (เช่น ลงหลักฐานในสมุด) ที่ใช้แสดงความประสงค์ในการขอใช้บริการยืมระหว่างห้องสมุด ซึ่งจะคงระบุรายละเอียดส่วนตัวของผู้ใช้บริการ มากกว่าที่ระบุไว้ในแบบกรอกรายการยืมระหว่างห้องสมุด เช่น สถานที่ติดต่อกับผู้ใช้บริการ ความจำเป็นในการขอใช้บริการ รวมทั้งคำรับรองพร้อมลายเซ็นจากผู้ที่เชื่อถือว่าผู้ใช้บริการจำเป็นที่จะใช้บริการยืมระหว่างห้องสมุด
6. แบบกรอกรายการยืมระหว่างห้องสมุด (Interlibrary Loan Request Form) หมายถึง แบบฟอร์มที่ใช้เป็นมาตรฐานเพื่อขอใช้บริการยืมระหว่างห้องสมุดแต่ละครั้ง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ข้อมูลที่ได้รับจากการสำรวจจะช่วยให้ทราบถึง นโยบาย วิธี-
ดำเนินการ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของบริการยืมระหว่างห้องสมุดใน
ห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัยทั้ง 10 แห่ง ซึ่งอาจจะนำมาปรับปรุงเป็นคู่มือใน
การติดต่อขอใช้บริการยืมระหว่างห้องสมุดของห้องสมุดประเภทต่าง ๆ ได้
2. ผลของการวิจัยจะเป็นแนวทางให้บรรณารักษ์และบุคลากรอื่น ๆ ที่
มีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบบริการยืมระหว่างห้องสมุดของห้องสมุดมหาวิทยาลัย
ต่าง ๆ แก่ไขปรับปรุงวิธีดำเนินการและปัญหาในการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุด
ในหน่วยงานของตนต่อไป